

9. Косенчук О. Г. Соціально-педагогічні умови формування лідерських якостей старшокласників у позаурочній діяльності на рівні міста / О. Г. Косенчук // Вісник Луганського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка (педагогічні науки). – Луганськ, 2012. – №22 (257). – С. 238 – 246.
10. Нагавкина Л. С. Социальный педагог : введение в должность : материалы для работников образовательных учреждений / Л. С. Нагавкина, О. К. Крокинская, С. А. Косабущая. – СПб. : КАРО, 2000. – 267 с.
11. Петрочко Ж. В. Різномірне участь у житті суспільства і прийнятті рішень як прояв суб'єктності дитини / Ж. В. Петрочко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. – К. 3. – Кам'янець-Подільський : Видавець Зволейко Д. Г. – 2012.- Вип.16. – 384 с.- С.73-81.

The article presents a training program for social workers to work with leaders of the student government at different levels, namely: school, district, city or region. Designated forms and methods of social work educators in courses Postgraduate Education. Priority directions of social pedagogy with student government leaders.

Key words: *programma, social educators, student government leaders, postgraduate education.*

УДК 378.147

Кравець Н. Б.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПСИХОЛОГА ПРИ ВИВЧЕННІ ПСИХОЛОГІЇ ВАЖКОВИХОВУВАНИХ ПІДЛІТКІВ

У статті приділено увагу вивченню психології важковиховуваних підлітків, розкрито суть особливостей формування професійної культури майбутніх психологів.

Ключові слова: *навчання студентів-психологів, психологія важковиховуваних підлітків, професійна культура психолога.*

Питання професійної підготовки особистості майбутнього психолога до ефективної діяльності завжди перебуває в полі зору сучасної психологічної служби, оскільки наука постійно розвивається, змінюються безперервно потреби людей, їх інтереси, проблеми, можливості соціалізації молодого покоління. Проблема формування професійної культури тісно поєднана з механізмом саморозвитку та самовиховання студентів-психологів та перебуває під контролем суспільства. Запорукою успішного професійного розвитку, формування професійної культури у майбутнього психолога-практика є діяльність, що охоплює набуття професійних знань разом із самопізнанням, саморозвитком, пошуком шляхів самовдосконалення, пов'язаних із процесом вивчення навчального матеріалу.

Дослідження феномену професійної культури особистості практичного психолога є актуальним як дослідження глобального загальнонаукового процесу становлення спеціаліста в практичній діяльності щодо вимог сьогодення [6]. Професійне становлення майбутніх психологів потрібно розглядати як індивідуальний розвиток особистості майбутнього спеціаліста, у ході якого відбувається усвідомлення професійно значущих утворень, формується «Я-концепція» та виробляється стратегія професійної діяльності в гуманістичній парадигмі [6]. Майбутні психологи ще в стінах вищого навчального закладу повинні вивчати практичний передовий досвід, формувати свою професійну майстерність та здійснювати роботу щодо самовдосконалення (І. Зязюн, В. Рибалка, І. Цушко). Підготовку психолога сучасні дослідники розглядають через розвиток у майбутніх фахівців професійного мислення (С. Максименко, В. Панок), соціальної

активності (О. Бондаренко, М. Гуліна), професійної креативності (В. Моляко), професійної компетентності (І. Зязюн, В. Панок, В. Рибалка), критичності мислення, здібностей до прогнозування, імпровізації, інноваційності (Л. Карамушка, С. Максименко), формування творчого потенціалу особистості майбутнього практика (Ж. Вірна, І. Іщук, О. Кирич, В. Рибалка), формування пізнавальної активності (Т. Алексеєнко), розвиток загальної та психологічної культури (В. Рибалка), як підготовку до науково-дослідницької діяльності (П. Горностай, М. Гуліна, Л. Карамушка, С. Максименко).

Метою статті є розгляд основних проблеми формування професійної культури студентів-психологів, пов'язаною із особистісною культурою, що впливають на рівень їх готовності до роботи із важковиховуваними підлітками.

Професійне становлення психолога у процесі вузівської підготовки вимагає від студента наполегливої творчої роботи над становленням власної особистості, розвитку потребнісно-мотиваційної та емоційно-вольової сфер. Майбутній спеціаліст має досягнути вміння і високої майстерності у творчій побудові свого життя, що базується на знанні життя, розвиненій самосвідомості й оволодінні системою засобів, методів, технологій програмування, конструювання і здійснення життя як індивідуально-особистісного життєвого проекту [9]. Ефективність надання психологічної допомоги залежить від конструктивного особистісного стилю діяльності, який формується на основі розвитку особистісних та професійних рис майбутнього психолога, його професійної культури. За критерієм стилю життя майбутній психолог – це людина індивідуально-творчого стилю життя, який властивий особистостям з виразними індивідуальними характеристиками, адекватною високою самооцінкою, людям цілеспрямованим, з розвинутими і різноманітними потребами й інтересами, власною картиною світу, що добре адаптується в новому середовищі, не втрачаючи своєї індивідуальності, тобто – гармонійній особистості. Серед професійно значущих якостей у процесі підготовки майбутніх практичних психологів у вищих навчальних закладах перевага має бути надана, в першу чергу, системі професійно необхідних якостей [8]. Так, майбутній професіонал має бути компетентним на високому рівні у всіх сферах застосування психоконсультації та роботи із підлітками: шкільне консультації, консультації при наявності шкідливих звичок, реабілітаційне консультації, консультації в галузі психічного здоров'я, консультації в галузі соматичного здоров'я та загального оздоровлення, консультації студентів у системі вищої освіти, професійне та управлінське консультації, сімейне консультації. Крім цього, спеціаліст має досконало володіти всіма сферами діяльності практичного психолога взагалі та має вміти використовувати у своїй діяльності індивідуальний підхід до кожного клієнта, і особливо, якщо його клієнтом є важковиховуваний підліток. Професіоналізм психолога-практика у великій мірі залежить від рівня його соціально-перцептивної компетентності. Практикуючий психолог має безоцінно сприймати клієнта, орієнтуватися не на власні моральні уявлення, стереотипи світосприймання й поведінки, а на систему цінностей клієнта, що створює атмосферу довіри, забезпечує продуктивність надання кваліфікованої психологічної допомоги. Культура спілкування психолога передбачає вміння використовувати різноманітні засоби й методи впливу на клієнта, адекватно сприймати й розуміти його, налагоджувати ефективну взаємодію.

Успішність діяльності психолога залежить не тільки від рівня його фахової освіти, а й від особистісних якостей: високої духовної культури, відповідальності, активної життєвої позиції, компетентності, емпатійного розуміння проблем іншої людини, здатності до рефлексії, етикету тощо. Поряд із оволодінням студентами певною системою теоретичних знань, спеціальних умінь і технік, успіх професійної діяльності психолога, формування професійної культури залежить у великій мірі від його особистісних характеристик: психологічної культури, самосвідомості, соціально-перцептивного інтелекту тощо. Тому поряд із світоглядною та професійною підготовкою майбутніх фахівців особливого значення набуває особистісна підготовка

психолога-практика, метою якої є формування гуманістичної спрямованості, психологічної культури, здатності до професійної ідентифікації.

Засвоєння навчального матеріалу в процесі підготовки фахівців передбачає вивчення основних законів, норм, правил, стандартів та цінностей, яких повинен дотримуватися психолог у ході своєї професійної діяльності. У професійній діяльності психолог повинен керуватись Етичним кодексом психолога, що передбачає особисту та професійну культуру професіонала. Етичний кодекс психолога – нормативний акт, який виступає гарантом високопрофесійної, гуманної, високоморальної діяльності психологів України, яка здійснюється в залежності від спеціалізації та сфери інтересів; сукупність етичних норм, правил поведінки, що склалися у психологічному співтоваристві та регулюють його життєдіяльність [2]. Діяльність психолога передбачає як складову професійної культури професійну етику психолога, яка є його реалізацію в своїй діяльності специфічних моральних вимог, норм поведінки у взаємостосунках з колегами, досліджуваними, респондентами, особами, які звернулися за психологічною допомогою; сукупність моральних норм, які визначають відношення людини до свого професійного обов'язку та регулюють відносини людей у трудовій сфері. Змістом професійної етики є кодекси поведінки, які визначають певний тип моральних взаємовідносин між людьми і способи обґрунтування даних кодексів [1]. Етика професійної поведінки психолога особливо важлива, оскільки психолог реалізує свою професійну діяльність у процесі суб'єкт-суб'єктних відносин. Діяльність психолога пов'язана з людським фактором, тому вона повинна відповідати певним нормам, які регламентують його взаємостосунки з клієнтами, колегами. Психолог, який зустрічається з різноманітними моментами життя людини, відповідальний у виборі моральної позиції, принципів та методів роботи, які їй відповідають. Психолог повинен надавати великого значення достоїнству, цінностям людини, приймати на себе зобов'язання покращити розуміння нею себе та інших, охороняти її благополуччя, приймати на себе відповідальність на умовах власної компетентності, об'єктивності та уваги до інтересів своїх клієнтів.

У процесі професійної підготовки психолога-практика у вузі особливе значення має пошук таких можливостей і методів навчання, які здатні стимулювати не лише репродуктивну, але і конструктивну та творчу діяльність студентів.

Вивчаючи навчальну дисципліну «Психологія важковиховуваних підлітків», студенти глибоко усвідомлюють психологічні, біологічні та соціальні особливості дітей підліткового віку. Це дає можливість формувати вміння адекватної роботи із особистостями даної вікової категорії. Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе як дорослої особи, переосмислення цінностей. Такі особливості визначають спрямованість і зміст активності, нові прагнення, бажання, переживання й емоційні реакції. Поряд із цим підлітки, прагнучи визнання власної дорослості з боку оточуючих, ще не відчують себе дорослими повною мірою. Тому відчують потребу в підтримці та адекватній оцінці з боку оточуючих: родичів, друзів, вчителів; дорослих та однолітків. Підлітки гостро потребують доброзичливої й тактовної підтримки з боку дорослих, яка б допомагала реалізації їхнього прагнення до самостійності. Саме така професійна підтримка може бути надана психологом, який володіє ефективними методами та прийомами роботи із підлітками.

Завдання психологічної служби системи освіти України полягає в сприянні повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку дітей на кожному віковому етапі, у створенні умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку; у забезпеченні індивідуального підходу до кожної дитини, у профілактиці і корекції відхилень в інтелектуальному й особистісному розвитку дитини. Виконуючи ці завдання, практичний психолог здійснює психологічний супровід учнів, що і є основним змістом превентивної роботи з подолання проблем девіантної поведінки школярів. Дітей, яким притаманні відхилення поведінкових реакцій, називають по-різному: недисципліновані, педагогічно або соціально занедбані, важкі діти, важковиховувані, схильні до правопорушень, девіантні

підлітки тощо. Вивченню поведінки з відхиленням у дітей, а також їх моральних і психічних особливостей присвячені роботи багатьох дослідників, таких як О. Белічева, П.Бельський, В. Бехтерев, М. Гернет, Я. Гілінський, М. Кабанова, Д. Кантер, С. Коен, І. Кон, А. Лічко, Н. Максимова, Р. Мертон, І. Невський, І. Сікорський, Н. Смелзер, Н. Юркевич тощо. На сучасному етапі розвитку педагогіки питання девіацій в Україні досліджують А. Швець, Г. Карелова, Л. Мостова, Р. Охрімчук. Чинники, які впливають на появу важковиховуваних підлітків, ділять на дві групи: психобіологічні передумови і фактори соціального плану. До них належать умови, пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями розвитку дітей підліткового віку та умови соціального середовища, в яких живе підліток. Разом із кризовими явищами, притаманними психофізіологічному розвитку в підлітковому віці, які зумовлюють відому важковиховуваність, відбуваються зміни в характері взаємин із дорослими, що відображаються в підвищеній конфліктності підлітків, що пояснюється новоутвореннями підліткового віку: почуттям дорослості, звільненням від впливу дорослих, яке може породжувати конфлікт; розвиток до рівня потреб самооцінки, яка починає визначати поведінку й діяльність підлітка.

Ми працюємо над усвідомленням студентами-психологами таких основних завдань, які психолог повинен виконувати в ході психокорекційної роботи з важкими підлітками: сприяти розпізнаванню підлітком важких для нього ситуацій; навчити аналізувати їх; виробити алгоритми поведінки людини в критичних для неї ситуаціях. Важливою умовою успіху в подоланні девіантності та результатом психологічного впливу є бажання дитини змінити саму себе, що є передумовою цілеспрямованих позитивних суб'єктивних новоутворень. Стосовно учнів, що постійно порушують дисципліну на уроках, відстають у навчанні, на перервах, виявляють негативізм, конфліктують з однолітками та вчителями, скоюють негативні вчинки та правопорушення, психолог повинен працювати як із підлітками, так і з їх вчителями та батьками. Завдання психолога – знизити рівень педагогічної деформації, зробити більш гармонійними взаємини вихователя та вихованців. На заняттях студенти-психологи розглядають та узагальнюють дані щодо ситуацій, які передбачають допомогу в розв'язанні цієї проблеми. Зокрема, студенти на практичних заняттях апробовують в якості роботи із вчителями тренінги педагогічної майстерності, які дають змогу досягнути сутність педагогічної рефлексії, розвивати емпатію вчителя, сприяють оволодінню методами вирішення завдань для практичної роботи із самовдосконалення особистості, вправами на розвиток умінь аналізувати взаємини з учнями та прийомами самопізнання й психологічного захисту. Тому професіоналізм та професійна культура психолога повинні проявлятися у вмінні працювати з різними категоріями клієнтів.

Отже, вищі навчальні заклади, які займаються підготовкою психологів-практиків, мають звертати увагу на якості майбутнього ефективного фахівця, процес підготовки психолога, роль цінностей спеціаліста даного профілю у терапевтичних відношеннях, що є необхідним для того, щоб відбулось становлення професійної культури майбутніх психологів. Потрібно стимулювати процес глибокого пізнання себе у студентів-психологів, які вибрали професію практичного психолога тому, що це допоможе їм бути успішнішим у своїй діяльності та допомагати людям різних вікових категорій. Роки навчання у вузі повинні бути осмислені та системно представлені як цілеспрямований процес формування професійної готовності до творчої діяльності й професійного росту. Цей процес повинен бути розкритий як становлення особистості практичного психолога, який під час підготовки оволодіває професією, її багатосторонніми особливостями, цілями та вимогами до необхідного рівня розвитку умінь володіти собою та позитивного впливу на клієнта. Вивчення психології важковиховуваних підлітків сприяє реалізації теоретико-пізнавальної, світоглядної, гуманістичної, комунікативної, практичної та прогностичної функцій, необхідних для формування особистісної та професійної культури психолога в процесі роботи із різними категоріями

клієнтів. Сукупність цілей, які поставлені нами щодо підготовки психологів-практиків, дозволяє створити необхідний рівень формуючої цілісності навчально-виховного процесу, використовуючи потенціал кожного навчального предмета, і, зокрема, психології важко-виховуваних підлітків.

У психологічній практиці існує чимало етичних та моральних проблем. Студенти-психологи мають мати глибоку та міцну підготовку для майбутньої професійної діяльності. Особливо важливо це у випадку роботи із важковиховуваними підлітками, які потребують особливо толерантного і уважного ставлення.

Таким чином, у процесі підготовки психологів до роботи із важковиховуваними підлітками особливо важливе значення має формування професійної культури психолога. Вона, як особистісно-професійне утворення майбутнього спеціаліста, є основою індивідуального стилю та запорукою ефективної діяльності щодо надання кваліфікованої психологічної допомоги неповнолітнім, сприяє їх адаптації до соціального середовища, розвитку довіри до людей та гуманізації суспільства. Подальших досліджень потребує розробка технологій формування окремих якостей особистісної та професійної культури майбутніх психологів у процесі роботи із важковиховуваними підлітками.

Список використаних джерел

1. Братусь Б.С. Психология и этика. Возможна ли нравственная психология? // Человек. – 1998. – №1.
2. Етичний кодекс психолога / Психолог. – 2004. – № 43 (139). – С. 1-4.
3. Максименко С.Д., Ільїна Т.Б. До проблеми розробки освітньо-кваліфікаційної характеристики сучасного психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. - № 1. – С. 2-6.
4. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. -К., 1996.
5. Панок В. Реформування змісту, форм і методів підготовки практикуючих психологів як нагальна вимога суспільної практики // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 18-28.
6. Рибалка В.В. Особистісний підхід як психолого-педагогічний принцип організації профільної та професійної підготовки учнівської молоді // Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: Науково-методичний посібник. – Київ, Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. – С. 80-90.
7. Рибалка В.В. Психологічна культура особистості у професійній підготовці та діяльності практичного психолога // Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах . – К. : Ніка-Центр, 2002. – С. 29-32.
8. Шевченко Н.Ф. Актуальні питання професійної підготовки психологів у системі вищої освіти // Психологічній службі системи освіти України 10 років: здобутки, проблеми і перспективи. – К.: Ніка-Центр, 2002. – С. 186-189.
9. Шинкаренко О. Про деякі мотиви вибору професії практичного психолога//Проблеми підготовки і підвищення кваліфікації практичних психологів у вищих навчальних закладах. – К. : Ніка-Центр, 2002. – С. 54-56.

In this article attention is paid to the study of psychology intractable teenagers, reveals the essence of peculiarities of the professional culture of future psychologists.

Key words: *learning of students-psychologists, psychology of intractable teenagers, professional culture of psychologist.*